

مربیان بزرگ
(تاریخ اندیشه‌های تربیتی)

رابرت اولیچ

ترجمه
دکتر علی شریعتمداری

تهران

۱۳۹۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

Ulich, Robert

سرشناسه: اولیچ، رابرت، ۱۹۷۷-۱۸۹۰ م.
عنوان و نام پدیدآور: مربیان بزرگ (تاریخ اندیشه‌های تربیتی) / رابرت اولیچ؛ ترجمه علی شریعتمداری.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: هفت، ۲۷۱ ص.

فروست: «سمت»؛ ۱۴۸۵. علوم تربیتی: ۹۵.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۶۳۲-۶ ۳۸۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

Great Educators: History Educational Thoughts, 1968

یادداشت: عنوان اصلی:

یادداشت: کتابخانه: ص. ۲۲۰-۲۶۳: همچنین به صورت زیر نویس.

یادداشت: نمایه.

موضوع: آموزش و پرورش — فلسفه

موضوع: آموزش و پرورش — تاریخ

شناسه افزوده: شریعتمداری، علی، ۱۳۰۲-، مترجم.

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و

توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۸ الف ۱۶ LA

رده‌بندی دیویی: ۳۷۰/۱۰۹

شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۹۹۹۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

Great Educators: History Educational Thoughts; Robert Ulich. New York: American Book Co., 1968.

مربیان بزرگ (تاریخ اندیشه‌های تربیتی)

ترجمه: دکتر علی شریعتمداری

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: گله (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۳۸۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع

مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی

پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

بناد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نوزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته علوم تربیتی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری به عنوان درس مبنایی تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه مترجم
۹	افلاطون
۱۲	مفاهیم اساسی در فلسفه تربیتی افلاطون
۱۸	تأکید افلاطون بر نهنگان
۱۹	تعارض در فلسفه تربیتی افلاطون
۲۳	برنامه‌های تربیتی افلاطون
۳۰	نفوذ افلاطون
۳۳	ارسطو
۳۳	مقدمه فلسفی
۳۵	شباهت‌های میان ارسطو و افلاطون
۳۹	اختلافات ارسطو با افلاطون
۴۵	ارسطو به عنوان مربی
۵۰	نفوذ ارسطو
۵۲	تکامل انسان‌گرا
۵۲	دوره تکوینی
۵۷	لوتر
۵۷	مقدمه تاریخی
۶۴	لوتر به عنوان مربی
۷۲	مونتسکی

صفحه	عنوان
۷۹	فرانسیس بیکن
۷۹	روش جدید تفکر
۸۶	رنه دکارت
۹۰	ژان آموس کمینیوس
۹۰	فلسفه کمینیوس
۹۳	نظام تربیتی کمینیوس
۹۷	تنوری و کاربرد
۱۰۲	ژان ژاک روسو
۱۰۲	اندیشه‌های اجتماعی روسو
۱۰۸	اندیشه‌های تربیتی روسو
۱۱۴	ارزیابی کلاروسو
۱۱۶	ژوهان هنریخ پستالوزی
۱۲۱	کار عملی پستالوزی
۱۲۳	کارهای اساسی پستالوزی در تعلیم و تربیت
۱۲۵	پستالوزی فیلسوفی اجتماعی
۱۲۹	ژوهان فردریک هربارت
۱۲۹	شخصیت هربارت
۱۳۱	روان‌شناسی روشهای آموزش هربارت
۱۳۹	اخلاق و تعلیم و تربیت
۱۴۱	فردریک فرابیل
۱۴۱	فلسفه وحدت فرابیل
۱۴۴	فلسفه تربیتی فرابیل
۱۴۹	راف والد امرسون
۱۴۹	تجربه مطلق
۱۵۸	رابطه امرسون با علم

صفحه	عنوان
۱۶۱	اندیشه‌های امرسون در زمینه تعلیم و تربیت
۱۷۰	امرسون و منتقدان او
۱۷۴	جان دیوئی
۱۷۴	دیدگاه فلسفی
۱۷۷	برنامه تربیتی دیوئی
۱۸۰	رابطه برنامه تربیتی دیوئی با برنامه فلسفی او
۱۸۵	انتقاد از فلسفه کلی دیوئی
۱۹۴	انتقاد از فلسفه تربیتی دیوئی
۱۹۶	آلفرد نورث وایتهد
۲۰۲	اظهارات پایانی
۲۰۲	در کجا ایستاده‌ایم؟
۲۰۵	مسائل زمان حاضر
۲۱۰	وظایف آینده
۲۲۰	کتابنامه
۲۶۴	فهرست اسامی خاص
۲۶۶	فهرست موضوعی
۲۶۹	تألیفات مترجم

مقدمه مترجم

سپاس خداوندی را سزااست که خود مدبر جهان و مربی انسان است. با مطالعه شخصیت آدمی و نیازهای مشترک انسانها در جوامع گوناگون، این حقیقت آشکار می‌شود که تعلیم و تربیت واقعی در همه جا یکسان و تأمین‌کننده نیازهای اساسی انسان است. با اینکه مراکز آموزشی در کشورهای مختلف، در حدی گسترده تحت تأثیر فرهنگ جامعه و نیازهای فردی و جمعی افراد قرار دارند، تربیت افراد در هر جامعه از اصولی مشخص پیروی می‌کند.

شخصیت افراد، چه در اجتماعات اولیه و چه در اجتماعات کنونی دارای ابعاد اساسی است. ما با انسانی مواجهیم که طبعاً به ارزشهای معنوی و اخلاقی علاقه دارد، از قدرت عقلانی برخوردار است و می‌تواند مسائل خود را از طرق معقول حل کند، دارای عواطف و احساسات معین و قدرت ابراز و کنترل عواطف خویش است، اجتماعی است و از زندگی با دیگران لذت می‌برد و رشد او در حد وسیعی تحت تأثیر حیات جمعی‌اش قرار دارد و به نوعی متمایز با جانوران و ممتاز در میان آنهاست. رشد و پرورش این ابعاد محور تعلیم و تربیت را تشکیل می‌دهد و همین موضوع تعلیم و تربیت را به صورت نیاز مشترک انسانی درآورده است.

در تاریخ تعلیم و تربیت به مریدان بزرگی برمی‌خوریم که توانسته‌اند خود را از نفوذ زمینه‌های فرهنگی و نیازهای خاص جامعه خود رها سازند و درباره انسان و رشد او و نیازهای اساسی‌اش به بحث بپردازند.

نگارنده علاقه داشت مریدان را با استفاده از آثار خود آنان مطالعه کند و افکار و اندیشه‌های تربیتی‌شان را در اختیار هموطنان قرار دهد. خوشبختانه در میان آثار به

کتاب تاریخ اندیشه‌های تربیتی برخورد کردم. با اینکه در میان کتابهای تربیتی، چند کتاب مفید ترجمه شده است و زحمت مترجمان محترم قابل تقدیر و ستایش است، این اثر ویژگیهایی دارد که در دیگر آثار کمتر دیده می‌شود. در این کتاب مؤلف با استفاده از منابع دست اول به اندیشه‌های تربیتی پرداخته و در تألیف آن بیش از ۸۰۰ جلد از تألیفات مریان بزرگ را مطالعه کرده است. افزون بر این، مؤلف به طرح اندیشه‌های اساسی هر مربی پرداخته و از ذکر جزئیات کم‌اهمیت خودداری کرده است. ویژگی دیگر این کتاب ارزیابی مؤلف از افکار و اندیشه‌های مریان است. علاوه بر این، مؤلف با سعه صدر و واقع‌بینی درباره مریان به بحث پرداخته است.

علی‌رغم عنوان کتاب، مؤلف محترم بخش بسیار کوچکی از کتاب را به تاریخ تعلیم و تربیت و بخش عمده آن را به بررسی زندگی و آراء و نظریات مریان اختصاص داده است. ما نیز از میان مریان مورد بحث در کتاب ۱۴ مربی را برگزیده‌ایم و چند صفحه‌ای را به ترجمه دوره تکوینی تکامل انسان‌گرایی اختصاص داده‌ایم.

با اینکه مترجم از مطالعه این کتاب بهره‌های فراوان برده و سبک نگارش و طرز تلقی مؤلف را در مسائل مختلف آموزنده یافته است، یادآوری چند نکته را ضروری می‌بیند.

در مقایسه نظر هربارت با نظر دیوئی، در ضمن بحث درباره برنامه تربیتی دیوئی، رابرت اولیچ، مؤلف کتاب معتقد است که اختلاف نظر این دو مربی در ماهیت اندیشه‌ها نیست. روش هربارت با روش عادت دادن یا شرطی شدن قابل تطبیق است. بعد از آمادگی باید مطلب تازه ارائه گردد و این مطلب به همان صورت که ارائه می‌شود به وسیله دانش آموز هضم و جذب خواهد شد و نتیجه این آموزش از پیش معلوم است. شاگرد آنچه ارائه شده فرا می‌گیرد. در صورتی که روش جان دیوئی که همان روش تحقیق یا حل مسئله است بر طریق تربیتی قابل تطبیق است. دانش آموز باید خود نسبت به فهم مطلب اقدام کند و مطلب تازه را ضمن بررسی و ارزیابی فراگیرد. این دو روش قابل تلفیق نیستند.

در مورد آزادی و انضباط نیز جان دیوئی با تفسیر آزادی به پیروی از عقل یا

به کار انداختن فکر، و اینکه پرورش قدرت تفکر شرط منضبط ساختن فرد است، این دو فرایند را از این طریق با هم تلفیق می کند.

درباره نظر دیوئی نسبت به مطلق گرایی کانت، باید توجه داشت که منظور دیوئی این است که «کانت می خواهد ثابت کند که تشکیل مفاهیم ذهنی (مقولات) و صورتهای مکانی و زمانی قبل از هرگونه تجربه حسی به وجود آمده اند»، و به اصطلاح اموری قبلی یا قبل از تجربه تلقی می شوند.^۱ نظریه اینکه این گونه امور صرفاً عقلی و ظاهراً مطلق تلقی می شوند، کانت با قبول آن، جزء مطلق گرایان محسوب می شود. جنبه انتقادی نظریات کانت متوجه نظریات متافیزیکی است که به قول او آراء متناقض و در عین حال مدلل درباره آنها ابراز شده است.

مؤلف محترم در فصل پایانی کتاب (مسائل زمان حاضر)، در بخش «تعلیم و تربیت بین المللی»، جمله ای را درباره کشورهای پیشرو دموکراتیک، به ویژه ایالات متحده امریکا ذکر می کند که با واقعیات موجود سازگار نیست، او در ضمن بحث درباره منزلت انسان به عنوان یک اصل سیاسی امریکایی می گوید:

«تنها وقتی ملت های جهان بیشتر و بیشتر متقاعد شوند که کشورهای پیشرو دموکراتیک و به ویژه ایالات متحده در این معنا زندگی می کنند و عمل می نمایند، و این شجاعت را دارند که فرزندان خود را بر طبق این اصل تربیت کنند، تنها در این صورت است که تضاد زمان حاضر دنیا به نفع جامعه بین المللی که در آن عالی ترین ارزشهای سنت غربی علی رغم همه تغییرات یا سازگاریهای ضروری می توانند باقی بمانند، از میان می رود».

باتوجه به سابقه استعماری کشورهای غربی و ایالات متحده و نقش این کشورها در براندازی حکومت های ملی و مستقل و حمایت آنها از زمامداران فاسد و کودتاها و نظامی، آیا می توان کشورهای به اصطلاح دموکراتیک غربی را حامیان آزادی، دموکراسی، صلح و عدالت تلقی نمود؟ مؤلف محترم کتاب که در خلال بررسی آراء مربیان نسبت به ارزشهای معنوی و انسانی حساسیت دارد، نسبت به رویه دولت خود و هم پیمانان ایالات متحده حساسیت لازم را ندارد.

۱. فلسفه (مسائل فلسفی، مکتبهای فلسفی، مبانی علوم)، بخش ایدئالیسم کانت، ص ۲۰۲، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۳.

نظر به اینکه در این کتاب درباره آراء و اندیشه‌های مریان بزرگ غرب - به‌ویژه مریان بزرگ قرنهای اخیر - بحث می‌شود، ارائه برخی از اندیشه‌های تربیتی اسلام که چهارده قرن پیش در کتاب آسمانی قرآن مجید و نهج‌البلاغه و گفتار امامان معصوم مطرح شده می‌تواند ارزشمند باشد. آنچه در این پیشگفتار می‌آید چکیده‌ای از اندیشه‌های تربیتی است که به‌طور پراکنده در متون اسلامی و در موقعیتهای مختلف به وسیله رهبران معصوم اسلام مطرح شده است:

خداوند، معلم انسان:

«بخوان، و پروردگار تو بزرگوارترین (بخشنده‌گان) است، آن که (نوشتن) با قلم را بیاموخت. آدمی را آنچه نمی‌دانست، بیاموخت.» (سوره علق، آیات ۵-۳)

پیامبر، معلم و مربی:

«خداوند بر گروه‌گان منت گذاشت و از میان آنان رسولی را برانگیخت که آیات او را بر آنان بخواند و آنان را از آلودگیها پاک سازد و به آنان کتاب و حکمت را تعلیم دهد، هرچند در گذشته در گمراهی آشکار به سر می‌بردند.» (سوره آل عمران، آیه ۱۶۴)

پیوند انسان با خدا؛ بعد معنوی انسان:

«ای رسول ما) یاد کن هنگامی را که خداوند به فرشتگان گفت بشری را از گل می‌آفرینم، پس آنگاه که او را با خلقت کامل بیاراستم و از روح خود در او دمیدم (همه به امر من) بر او به سجده درافتید.» (سوره ص، آیات ۷۱-۷۲)

«ای نفس مطمئن و آرام، در حالی که خدا از تو خوشنود و تو از نعمتهای الهی راضی هستی به سوی پروردگارت برگرد و در میان بندگان در بهشت برین داخل شو.» (سوره فجر، آیات ۲۷-۳۰)

بعد عقلانی انسان:

«در کتاب یادآوری است برای آنکه دارای قلب یعنی عقل است.» (سوره ق، آیه ۳۷)

«ما به لقمان حکمت دادیم یعنی عقل و فهم دادیم». (سوره لقمان، آیه ۱۲)

بعد عاطفی انسان:

«مؤمنان برادران یکدیگر هستند». (سوره حجرات، آیه ۱۰)

«مردان و زنان با ایمان همکار و دوست یکدیگر هستند». (سوره نوبه، آیه ۷۱)

بعد اجتماعی انسان:

«ای مردم ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را به صورت ملت‌ها و قبیله‌ها درآوردیم تا نسبت به یکدیگر تفاهم و دوستی داشته باشید». (سوره حجرات، آیه ۱۳)

عدالتخواهی:

«خداوند به عدل و نیکی فرمان می‌دهد». (سوره نحل، آیه ۹۰)

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید پاسدار عدالت باشید و برای خدا گواهی دهید».

(سوره نساء، آیه ۱۳۵)

مناسبات انسانی:

«خداوند شما را از دوستی با کسانی که با شما در کار دین جنگ نمی‌کنند و شما را از وطن خود خارج نمی‌سازند باز نمی‌دارد بلکه از شما می‌خواهد که با آنها با عدالت رفتار کنید. زیرا خداوند عدالت‌پیشگان را دوست دارد». (سوره ممتحنه، آیه ۸)

سعه صدر:

«پس بشارت ده بندگانی را که به سخنان مختلف گوش فرا می‌دهند و از بهترین سخن پیروی می‌کنند». (سوره زمر، آیه ۱۸)

منع تعصب:

پیامبر بزرگ می‌فرماید: «هر که در دلش به اندازه دانه خردلی تعصب داشته باشد خداوند او را در روز رستاخیز با اعراب جاهلیت مبعوث می‌سازد». (اصول کافی)

نگرش علمی:

«و هرگز از آنچه علم نداری پیروی مکن، همانا گوش و چشم و عقل همه مسئول هستند.»
(سوره اسراء، آیه ۳۶)

فهم و بصیرت:

«ای رسول، امت را بگو طریقه من و پیروانم همین است که خلق را به خدا با بینایی و بصیرت دعوت کنم.»
(سوره یوسف، آیه ۱۰۸)
«ای پیامبر مردم را از روی دلیل، موعظه نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با بهترین وجه با آنها بحث کن.»
(سوره نحل، آیه ۱۲۵)

ضرورت تعلیم و تعلم:

«کسب دانش بر هر مسلمان واجب است.»
(گفتار پیامبر(ص))
«علم بیاموزید اگرچه این جریان مستلزم مسافرت به چین باشد.»
(گفتار پیامبر(ص))

استمرار تعلیم و تعلم:

«از گهواره تا گور دانش بجوی»
(گفتار پیامبر(ص))

ارزش و مقام انسان:

«ما فرزندان آدم را گرامی داشتیم و...»
(سوره اسراء، آیه ۷۰)

مراحل نفس:

«نفس اماره انسان را به انجام کارهای بد ترغیب می کند.»
(سوره یوسف، آیه ۵۳)

نفس لوآمه یا وجدان سرزنش کننده:

«سوگند به نفس سرزنش کننده.»
(سوره قیامة، آیه ۲)

نفس مطمئن:

«ای نفس مطمئن و آرام، در حالی که خدا از تو خوشنود و تو از نعمتهای الهی راضی هستی به سوی پروردگارت برگرد و در میان بندگان در بهشت برین داخل شو».
(سوره فجر، آیه ۲۷-۳۰)

فضیلت و رذیلت در انسان:

«سوگند به نفس و آنکه نفس را آفرید، پس به او رذیلتها و فضیلتها را الهام نمود. آنکه نفس را تزکیه و تربیت نمود رستگار شد و آنکه نفس را آلوده و تباه کرد خسران دیده».
(سوره شمس، آیات ۷-۹)

استقلال فرد:

«وضع هر فردی در گرو عملی است که انجام داده است».
(سوره مدثر، آیه ۳۸)
«پذیرش دین به اجبار نیست؛ راه رشد و طریق گمراهی روشن شده است».
(سوره بقره، آیه ۲۵۶)

مسئولیت فرد:

«انسان حاصل کوشش خود را به دست می آورد».
(سوره نجم، آیه ۳۹)
«کسی بار دیگری را به دوش نمی گیرد».
(سوره فاطر، آیه ۱۸)

تناسب تکلیف با توان فرد:

«خدا هیچ کس را تکلیف نکند مگر به اندازه توانش».
(سوره بقره، آیه ۲۸۶)

تغییر رفتار فرد:

«خداوند وضع اقوام را تا زمانی که خود را تغییر ندهند تغییر نمی دهد».
(سوره رعد، آیه ۱۱)

صلاحیت مردم:

«کار مردم به وسیله خود مردم قابل حل و فصل است».
(سوره شوری، آیه ۳۸)

«با مردم مشورت کن» (خطاب به پیغمبر) (سوره آل عمران، آیه ۱۵۹)

تقوا:

«و توشه بگیرید؛ به درستی که بهترین توشه تقوا است.» (سوره بقره، آیه ۱۹۷)

وصیت پیامبر بزرگ ما به حضرت علی علیه السلام:

«ای علی فقری سخت تر از نادانی نیست، و سرمایه‌ای سودمندتر از خردمندی نیست، هیچ چیز هراسناک تر از خودبینی نیست، هیچ نوع همکاری نیکوتر از مشورت کردن نیست، هیچ خردی مانند اندیشه کردن نیست، هیچ نسبت خانوادگی مانند خوش خلقی نیست و هیچ عبادتی مانند تفکر نیست.» (تحف العقول، ص ۷)

سخنان حضرت علی علیه السلام:

«هیچ مالی پردرآمدتر از عقل نیست، هیچ تنهایی وحشتناک تر از خودبینی نیست، هیچ عقل و درایتی همچون عاقبت اندیشی نیست، هیچ تجارتی همچون عمل صالح نیست، هیچ سودی همچون پاداش الهی نیست، هیچ پارسایی همچون پرهیز از شبهات نیست، هیچ زهدی همچون بی اعتنایی به حرام نیست، هیچ ایمانی همانند حیا و صبر نیست، هیچ سابقه شخصی چون تواضع نیست، هیچ شرافتی چون علم نیست، هیچ عزتی چون حلم نیست و نه هیچ همکاری مطمئن تر از مشورت.» (نهج البلاغه، خطبه ۱۱۳)

حقوق تربیتی کودک:

«و اما حق خردسال: مهرورزی با او، و پرورش و آموزش و گذشت از او؛ و پرده پوشی و نرمش با او و کمک به او و پرده پوشی خطاهای کودکی اوست. زیرا آن سبب توبه است و مدارا کردن با او و تحریک نکردن او؛ زیرا که این (امر) به رشد او نزدیک تر است.» (تحف العقول، ص ۲۱۷)

علی شریعتمداری

تابستان ۱۳۷۵